

Marek Stępień

Działania Konferencji Episkopatu Polski podejmowane w latach siedemdziesiątych w związku z Dekretem Rady Państwa PRL z dnia 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych

Warszawskie Studia Pastoralne 22, 363-390

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MAREK STĘPIEŃ

**DZIAŁANIA KONFERENCJI
EPISKOPATU POLSKI PODEJMOWANE
W LATACH SIEDEMDZIESIĄTYCH W ZWIĄZKU
Z DEKRETEM RADY PAŃSTWA PRL
Z DNIA 31 GRUDNIA 1956 R.
O ORGANIZOWANIU I OBSADZANIU
STANOWISK KOŚCIELNYCH**

The activities of the Conference of the Polish Episcopate taken in the 70's relationship with the decree of the State Council of the Polish People's Republic on 31 December 1956 by filling the clergy of Church

Treść: – Wstęp. – 1. Stan prawny obowiązujący w latach siedemdziesiątych na podstawie dekretu z dnia 31 grudnia 1956 r. – 2. Działania Konferencji Episkopatu Polski w związku ze stosowaniem dekretu z końca grudnia 1956 r. – 2.1. Mianowanie proboszczów i administratorów parafii. – 2.2. Żądanie przez Konferencję Episkopatu uchylecia dekretu z dnia 31 grudnia 1956 r. jako niezgodnego z obowiązującym porządkiem prawnym. – 2.3. Żądanie przez Konferencję Episkopatu zmiany treści „ślubowania” składanego przez osoby obejmujące stanowiska kościelne. – Zakończenie.

Wstęp

Po wejściu w życie dekretu Rady Państwa Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych organy państwowe często postępowały niezgodnie z porządkiem prawnym w zakresie stosowania tego aktu, posługując się w procedurze niesprawdzonymi informacjami oraz podejmując próby bezprawnego ingerowania w proces zwalniania ze stanowisk kościelnych. Nowy dekret, w porównaniu z poprzednimi uregulowaniami prawnymi, był mniej restrykcyjny w stosunku do osób duchownych Kościoła katolickiego w Polsce. Jednak władze komunistyczne nadal wykorzystywały zawarte w nim normy do kontrolowania działalności duchownych. Organy państwa w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych skupiały się na uniemożliwianiu mianowania na stanowiska proboszczów i administratorów parafii osób, które uważały za nieprzychylnie ustrojowi Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. W wielu przypadkach władze administracyjne nie zamieszczały faktycznych i prawnych uzasadnień swych negatywnych decyzji. Takie postępowanie często uniemożliwiało wykorzystanie trybu odwoławczego i rozstrzygnięcie rozbieżności na drodze porozumienia władzy kościelnej z Rządem PRL, co przewidywał art. 5 ust. 3 dekretu z dnia 31 grudnia 1956 r.

Władze państwowe podejmowały próby blokowania nominacji proboszczów i administratorów parafii także poprzez wzywianie kandydatów proponowanych na stanowiska kościelne i przesłuchiwanie ich w celu ustalenia, czy zobowiążą się do przedkładania administracji państwowej sprawozdań z nauki religii i prowadzenia księgi inwentarzowej. Od złożonych deklaracji uzależniano wydanie zgody na objęcie stanowiska. Konferencja Episkopatu Polski w latach pięćdziesiąt-

tych i sześćdziesiątych konsekwentnie przeciwstawiała się niezgodnym z obowiązującym prawem praktykom.

Artykuł ma na celu przedstawienie działań podejmowanych przez Konferencję Episkopatu Polski w latach siedemdziesiątych ubiegłego wieku w związku z wykonywaniem postanowień dekretu Rady Państwa z dnia 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych.

1. Stan prawny obowiązujący w latach siedemdziesiątych na podstawie dekretu z dnia 31 grudnia 1956 r.

W latach siedemdziesiątych nadal obowiązywał stan prawny dotyczący obsadzania i organizowania stanowisk kościelnych określony w dekreście z dnia 31 grudnia 1956 r.¹ Według powyższych przepisów tworzenie, przekształcanie i znoszenie oraz ustalanie granic diecezji, parafii i ich siedzib wymagało porozumienia z właściwymi organami państwowymi.² W przypadku, gdy uprawniony organ administracji państwowej w określonym terminie nie zgłaszał zastrzeżeń, uznawano, że wyraził zgodę.³ Instytucją państwową właściwą do zgłaszania zastrzeżeń wobec osób mianowanych na stanowiska arcybiskupów, biskupów diecezjalnych i koadiutorów z prawem następstwa był Rząd PRL, a przy mianowaniu proboszczów i administratorów parafii prezydya poszczególnych wojewódzkich rad narodowych. W przypadku wystąpienia rozbieżności stanowisk wobec zgłaszanych kandydatów na stanowiska kościelne, rozstrzygnięcie miało nastąpić w drodze porozumienia

¹ Dekret Rady Państwa z dnia 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych, Dz. U. 1957, Nr 1, poz. 6.

² Art. 1, tamże.

³ Art. 2, tamże.

władzy kościelnej z Rządem PRL.⁴ Motywem przedstawienia zastrzeżeń mogła być szkodliwa dla Państwa działalność duchownego, co w konsekwencji mogło skutkować uruchomieniem trybu usunięcia takiej osoby z zajmowanego stanowiska zgodnie z art. 7 dekretu.⁵ Osoby mianowane na stanowiska kościelne były zobowiązane do złożenia przed ich objęciem „ślubowania” na wierność Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej.⁶

W dniu 9 grudnia 1973 r. weszła w życie ustawa z dnia 22 listopada 1973 r. o zmianie ustawy o radach narodowych, tym samym wprowadzono zmiany do ustawy z dnia 25 stycznia 1958 r. o radach narodowych.⁷ Nadal obowiązywał Kodeks postępowania administracyjnego z dnia 14 czerwca 1960 r. Wymienione akty prawne miały zastosowanie przy wykonywaniu przepisów dekretu Rady Państwa z dnia 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych.⁸

2. Działania Konferencji Episkopatu Polski w związku ze stosowaniem dekretu z końca grudnia 1956 r.

Działania podejmowane przez Konferencję Episkopatu Polski w związku z wykonywaniem dekretu Rady Państwa z dnia

⁴ Art. 5, tamże.

⁵ Art. 7, tamże.

⁶ Art. 6, tamże. Treść roty „ślubowania” była następująca: „Ślubuję uroczyście dochować wierności Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, przestrzegać jej porządku prawnego i nie przedsiębrać niczego, co mogłoby zagrażać dobru Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej.” – Tamże.

⁷ Ustawa z dnia 22 listopada 1973 r. o zmianie ustawy o radach narodowych, Dz. U. 1973, Nr 47, poz. 276.

⁸ Kodeks postępowania administracyjnego, Dz. U. 1960, Nr 30, poz. 168.

31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych w latach siedemdziesiątych dotyczyły przede wszystkim mianowania proboszczów i administratorów parafii. Strona kościelna wykazywała też niekonstytucyjność tego aktu prawnego i jego sprzeczność z prawem Kościoła powszechnego oraz postulowała wprowadzenie zmian w treści „ślubowania” osób obejmujących stanowiska kościelne.

2.1. Mianowanie proboszczów i administratorów parafii

W dniu 27 kwietnia 1970 r. Aleksander Skarżyński, ówczesny dyrektor Urzędu do Spraw Wyznań zaproponował biskupowi Bronisławowi Dąbrowskiemu, sekretarzowi generalnemu Konferencji Episkopatu Polski, aby sprawy zgłaszane przez biskupów ordynariuszy na podstawie art. 5 ust. 3 dekretu Rady Państwa z dnia 31 grudnia 1956 r.⁹ do Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu i Episkopatu były rozstrzygane przez dyrektora Urzędu do Spraw Wyznań i sekretarza generalnego Konferencji Episkopatu Polski. Biskup Dąbrowski, powołując się na decyzję podjętą podczas 119. Zebrania plenarnego Konferencji Episkopatu Polski, kategorycznie sprzeciwił się temu rozwiązaniu i podkreślił, że tego typu kwestiami powinna zajmować się Komisja Wspólna. Biskup zaznaczył, że kierowane do niej w tym trybie sprawy są wyjątkowej wagi i pochodzą z rozbieżności stanowisk w kwestiach ustalanych na niższym szczeblu, a w trybie drugiej instancji dyrektor Urzędu do Spraw Wyznań brał już udział w wydawaniu decyzji. W świe-

⁹ Art. 5 ust. 3 dekretu brzmiał następująco: „3. W razie rozbieżności stanowisk wskutek zgłoszonego zastrzeżenia ostateczne rozstrzygnięcie następuje w drodze porozumienia zwierzchniego organu kościelnego z Rządem”. Dekret Rady Państwa z dnia 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych, Dz. U. 1957, Nr 1, poz. 6.

tle art. 21 § 1 pkt 5 i art. 162 Kodeksu postępowania administracyjnego ponowne uczestniczenie dyrektora Urzędu do Spraw Wyznań nie jest prawnie możliwe.¹⁰

Na początku lipca tego samego roku biskup Bronisław Dąbrowski ponownie zwrócił się pisemnie do dyrektora Urzędu do Spraw Wyznań. Sekretarz generalny Konferencji Episkopatu zakomunikował, że jest w posiadaniu odpisu listu skierowanego w końcu czerwca 1970 r. przez dyrektora Urzędu do Spraw Wyznań do Kurii Diecezjalnej w Tarnowie, w którym znalazło się stwierdzenie, że „Sekretarz Episkopatu w piśmie z dn. 20.IV.1970 r., L.dz. 39/348/70 – odrzucił propozycję załatwiania tego rodzaju spraw w trybie ustalonym w 1957 r. przez Komisję Wspólną”.¹¹ W związku z zaistniałymi faktami biskup wystąpił z prośbą o zapoznanie go „z tym «trybem załatwiania» ustalonym rzekomo w 1957 r. przez Komisję Wspólną”¹² oraz o ściśle i obiektywne przedstawianie w pismach urzędowych ustaleń powziętych w wyniku dwustronnych kontaktów na szczeblu Urzędu do Spraw Wyznań i Sekretariatu Konferencji Episkopatu Polski.¹³ W odpowiedzi

¹⁰ Pismo. Bp B. Dąbrowski do A. Skarżyńskiego. Warszawa, 20-05-1970 (L.dz. 3g/348/70, uwierzytelniony odpis). Archiwum Konferencji Episkopatu Polski – adres: Skwer Ks. Kard. S. Wyszyńskiego 6, 01-015 Warszawa (skrót: AKEP), sygn. Archiwum 1969-1979 (skrót: II) 10. 119. Zebranie plenarne Konferencji Episkopatu Polski odbyło się od dnia 4 do 6 maja 1970 r. we Wrocławiu. Uchwały Konferencji Plenarnych Episkopatu Polski 1946–1989. Wykaz Konferencji Plenarnych Episkopatu Polski. AKEP, sygn. Archiwum 1945-1969 (skrót: I) 0130/III, s. VI 4. Zob. Art. 21 § 1 pkt 5 i art. 162, Kodeks postępowania administracyjnego, Dz. U. 1960, Nr 30, poz. 168.

¹¹ Pismo. Bp B. Dąbrowski do A. Skarżyńskiego. Warszawa, 07-07-1970 (L.dz. 3g/544/70, uwierzytelniony odpis). AKEP, sygn. II 10.

¹² Tamże.

¹³ Tamże.

dyrektor Skarżyński krótko i lakonicznie stwierdził, że biskupowi Dąbrowskiemu „powinno być wiadomo, Komisja Wspólna w 1957 r. ustaliła, że sprawy mianowania proboszczów i administratorów parafii, rozpatrywane w trybie art. 5 ust. 3 dekretu z dnia 31 grudnia 1956 r. – załatwiać będą szef Urzędu do Spraw Wyznań i Sekretarz Episkopatu”.¹⁴ W piśmie z dnia 4 września 1970 r., skierowanym do dyrektora Urzędu do Spraw Wyznań, biskup Dąbrowski kategorycznie stwierdził, że nie są mu znane ustalenia Komisji Wspólnej z 1957 r., na które powołuje się dyrektor Skarżyński, a w Sekretariacie nie ma śladu takich ustaleń. Dalej sekretarz generalny Konferencji Episkopatu powołał się na pisma Urzędu do Spraw Wyznań z września 1967, czerwca 1969 i kwietnia 1970 r., w których stwierdzano – po pierwsze – że rozpatrywane sprawy mogą być wnoszone do obrad Komisji Wspólnej przez przedstawicieli Episkopatu, po drugie – że przepisy dekretu nie przewidywały dalszego postępowania, i – po trzecie – że dyrektor Urzędu do Spraw Wyznań oświadczył, iż jest upoważniony do składania propozycji wspólnego rozpatrywania spraw z sekretarzem Episkopatu, co spotkało się z brakiem zgody ze strony autora, odwołującego się do decyzji Zebrania plenarnego Konferencji Episkopatu.¹⁵

W korespondencji z końca października 1970 r., kierowanej do sekretarza generalnego Konferencji Episkopatu, dyrektor Urzędu do Spraw Wyznań po raz kolejny z naciskiem podkreślił, że Komisja Wspólna ustaliła w 1957 r. tryb postępowania, w którym sprawy objęte art. 5 ust. 3 dekretu Rady Państwa z końca 1956 r. miały być rozpatrywane w trybie odwoław-

¹⁴ Pismo. A. Skarżyński do bpa B. Dąbrowskiego. Warszawa, 25-07-1970 (Nr. RK-5001/1/70). AKEP, sygn. II 10.

¹⁵ Pismo. Bp B. Dąbrowski do A. Skarżyńskiego. Warszawa, 04-09-1970 (L.dz. 3g/687/70, uwierzytelniony odpis). AKEP, sygn. II 10.

czym przez dyrektora Urzędu do Spraw Wyznań i sekretarza generalnego Konferencji Episkopatu. Aleksander Skarżyński nie przedstawił jednak w tej kwestii żadnych dowodów, podtrzymał swoją poprzednią propozycję, zaznaczając, iż do chwili jej przyjęcia przez stronę kościelną, sprawy będą przekazywane do decyzji wiceprezesowi Rady Ministrów. Dyrektor Urzędu zazaczył, że art. 4 dekretu o organizowaniu i obsadzeniu stanowisk kościelnych przewiduje, że brak zastrzeżeń organu państwowego musi być uzyskany przed nominacją proboszcza lub administratora diecezji, co jego zdaniem w wielu przypadkach nie było przestrzegane, gdyż utrzymywano stan tymczasowy polegający na powierzaniu wikariuszom tymczasowego zarządu parafii. Dyrektor Skarżyński wezwał stronę kościelną do zaprzestania tego rodzaju praktyk i wypełniania wyżej wymienionego dekretu.¹⁶

Po upływie miesiąca biskup Dąbrowski ustosunkował się do powyższego przedłożenia dyrektora Urzędu do Spraw Wyznań z dnia 27 października 1970 r. Na wstępie pisma stwierdził, że nie otrzymał dowodów w formie protokołów świadczących o tym, że Komisja Wspólna w 1957 r. podjęła jakiegokolwiek wiążące decyzje przekazania uprawnień określonych w art. 5 ust. 3 dekretu z dnia 31 grudnia 1956 r. dyrektorowi Urzędu do Spraw Wyznań i sekretarzowi generalnemu Konferencji Episkopatu. Biskup Dąbrowski zazaczył, że we wszystkich posiedzeniach Komisji Wspólnej uczestniczył ówczesny sekretarz Konferencji Episkopatu, bp Zygmunt Choroński, który nie odnotował podjęcia decyzji przez Komisję Wspólną w tym zakresie ani też ustnie nie przekazał takich informacji biskupowi Dąbrowskiemu, który wówczas był jego

¹⁶ Pismo. A. Skarżyński do bpa B. Dąbrowskiego. Warszawa, 27-10-1970 (Nr. RK-5001/1/70). AKEP, sygn. II 10.

najbliższym współpracownikiem. Sekretarz generalny Konferencji Episkopatu podkreślił, że decyzje wiceprezesa Rady Ministrów w tych sprawach nie spełniają przesłanek zawartych w art. 5 ust. 3 dekretu z dnia 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych.¹⁷ Dalej biskup w imieniu Episkopatu Polski stwierdził, że nie można przyjąć „jako uzasadnionych prawnie, faktycznie zgłoszonych zastrzeżeń przez władze wojewódzkie przeciwko kandydatom przedstawianym na stanowiska kościelne, które są fikcyjne, bo nie dotyczą osobistej działalności przedstawianego duchownego”.¹⁸ W ten sposób formułowane zastrzeżenia nie mają podstawy prawnej w wyżej przytoczonym dekreście ani w innych obowiązujących ustawach, ale oparte są na subiektywnej wykładni obowiązujących przepisów. Zdaniem sekretarza Konferencji Episkopatu czyni się to w celu bezpodstawnego obarczenia winą zainteresowanych. Takie praktyki są sprzeczne z art. 4 i 33 Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej i art. 4 Kodeksu postępowania administracyjnego.¹⁹ W związku z przyjętym przez władze państwowe trybem postępowania, nie jest możliwe znalezienie kandydata bez zastrzeżeń na stanowisko proboszcza czy administratora parafii. W takich sytuacjach prawo Kościoła powszechnego nakazuje wyznaczenie wikariusza, który tymczasowo będzie zarządzał parafią. Biskup Dąbrowski stanowczo stwierdził, że interpretacja art. 4 dekretu z dnia 31 grudnia 1956 r., stosowana przez państwowe

¹⁷ Pismo. Bp B. Dąbrowski do A. Skarżyńskiego. Warszawa, 26-11-1970 (L.dz. 3g/869/70, uwierzytelniony odpis). AKEP, sygn. II 10, s. 1.

¹⁸ Tamże, s. 2.

¹⁹ Tamże. Zob. Art. 4 i 33, Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej uchwalona przez Sejm Ustawodawczy w dniu 22 lipca 1952 r., Dz. U. 1952, Nr 33, poz. 232; zob. art. 4, Kodeks postępowania administracyjnego, Dz. U. 1960, Nr 30, poz. 168.

władze administracyjne, jest niezgodna z prawem i utrudnia legalną działalność administracji kościelnej. Zdaniem sekretarza generalnego Konferencji Episkopatu kontynuowanie przez władze dotychczasowych praktyk i zgłaszanie zastrzeżeń do kandydatów na stanowiska proboszczów i administratorów parafii na podstawie tego, że kandydaci nie prowadzą księgi inwentarza i nie składają sprawozdań władzom oświatowym z nauki religii, doprowadzi do sytuacji, że w ogóle nie będzie można znaleźć „odpowiednich” kandydatów na stanowiska proboszczów i administratorów parafii²⁰. Pismo to zostało podpisane przez biskupa Dąbrowskiego z adnotacją: „Z upoważnienia 122 Konferencji Plenarnej Episkopatu Polski”²¹.

W powyżej przedstawionych kwestiach, jak się wydaje, strony pozostały na swoich stanowiskach, gdyż biskup Dąbrowski w połowie 1973 r. wystosował pismo do Józefa Teichmy, wiceprezesa Rady Ministrów, w którym stwierdził, że interpretacja art. 5 ust. 3 dekretu z dnia 31 grudnia 1956 r., dokonywana przez Urząd do Spraw Wyznań, jest pozbawiona podstawy prawnej. Sekretarz generalny Konferencji Episkopatu podkreślił, że chociaż w art. 5 ust. 3 dekretu nie precyzuje się trybu postępowania, to jednak mówi się o „porozumieniu” zwierzchniego organu kościelnego z Rządem. Zdaniem strony kościelnej zbędne jest tu ustalanie specjalnego trybu postępowania, tym bardziej, że poprzednio załatwianie tego typu spraw leżało w gestii Komisji Wspólnej. Konferencja Episkopatu Polski jako zwierzchni organ kościelny przekazała swe uprawnienia w tym względzie Komisji Wspólnej. W związku

²⁰ Tamże, s. 2-3.

²¹ Tamże, s. 3. Biskupi obradowali na 122. Zebraniu plenarnym Konferencji Episkopatu Polski w Warszawie w dniach 25 i 26 listopada 1970 r. Uchwały Konferencji Plenarnej Episkopatu Polski 1946–1989. Wykaz Konferencji Plenarnej Episkopatu Polski. AKEP, sygn. I 0130/III, s. VI 4.

z powyższym decyzje podejmowane w tych sprawach przez Komisję Wspólną wypełniałyby przesłanki zapisane w art. 5 ust. 3 dekretu.²²

W połowie października 1973 r. na przedłożenie biskupa Dąbrowskiego w imieniu wiceprezesa Rady Ministrów odpowiedzi udzielił Józef Pietrusiński, dyrektor biura, który stwierdził, że Józef Tejchma „zaakceptował dotychczasowy tryb postępowania w sprawach dotyczących przypadków przewidzianych w art. 5 ust. 3 dekretu z dnia 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych”.²³ W uzasadnieniu autor pisma zaznaczył, że „w latach 1957-1961 sprawy tego rodzaju były rozpatrywane z upoważnienia Komisji Wspólnej dwuosobowo przez ówczesnego szefa Urzędu do Spraw Wyznań i Sekretarza Episkopatu”.²⁴ Następnie władze przyjęły praktykę, że tego rodzaju sprawy będzie rozpatrywał w imieniu Rządu właściwy merytorycznie wiceprezes Rady Ministrów, uznawszy, że taki tryb nie jest sprzeczny z art. 5 ust. 3 dekretu.²⁵

Kolejną interwencję u władz komunistycznych podjął w końcu stycznia 1974 r. kard. Stefan Wyszyński, przewodniczący Konferencji Episkopatu, prymas Polski. W piśmie wystosowanym do Piotra Jaroszewicza, prezesa Rady Ministrów przedstawił bezskuteczne działania Sekretariatu Konferencji Episkopatu i odpowiedzi udzielane przez Urząd do Spraw Wyznań i kancelarię Józefa Tejchmy, wiceprezesa Rady Ministrów. Prymas Polski stanowczo stwierdził, że Konferencja Episkopatu nie może się zgodzić z zajmowanym dotychczas

²² Pismo. Bp B. Dąbrowski do J. Tejchmy. Warszawa, 20-07-1973 (L.dz. II/g/703/73, uwierzytelniona kopia). AKEP, sygn. II 10, s. 1-2.

²³ Pismo. J. Pietrusiński do bpa B. Dąbrowskiego. Warszawa, 16-10-1973 (Nr I-73/M/73). AKEP, sygn. II 10.

²⁴ Tamże.

²⁵ Tamże.

przez władze państwowe stanowiskiem w sprawie obsady stanowisk kościelnych, które ewidentnie jest niezgodne z obowiązującym w PRL porządkiem prawnym. Kardynał Wyszyński podkreślił, że raczej strony kościelnej zostały podane przez Sekretariat Episkopatu w pismach z maja, września i listopada 1970 r. oraz z lipca 1973 r. Prymas Polski z naciskiem zaznaczył, że w art. 5 ust. 3 dekretu z dnia 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych stwierdza się, że w razie rozbieżności stanowisk rozstrzygnięcie następuje w drodze porozumienia zwierzchniego organu kościelnego z Rządem. Dlatego też decyzje nie mogą być podejmowane jednoosobowo przez wiceprezesa Rady Ministrów. Treść odpowiedniego przepisu prawnego jest wyraźna i nie budzi żadnej wątpliwości, dlatego jednostronne oświadczenie strony rządowej, że dyrektor Urzędu do Spraw Wyznań jest upoważniony do rozpatrywania tych spraw w trybie art. 5 ust. 3 wyżej wymienionego dekretu jest pozbawione podstaw prawnych i niezgodne z art. 21 Kodeksu postępowania administracyjnego.²⁶ W zakończeniu kard. Wyszyński podkreślił, że „podtrzymywanie dotychczasowego trybu postępowania polegającego na jednostronnym podejmowaniu decyzji, zamiast wymaganego dekretem dwustronnego porozumienia, nie sprzyja normalizacji stosunków między Kościołem a Państwem, wprost przeciwnie, może sprowokować Episkopat Polski do zastosowania w stosunku do poszczególnych przepisów miary praktykowanej przez władze państwowe”.²⁷

Na pismo prymasa Polski odpowiedział w dniu 16 marca 1974 r., z upoważnienia prezesa Rady Ministrów, wicepremier

²⁶ Pismo. Kard. S. Wyszyński do P. Jaroszewicza. Warszawa, 29-01-1974 (N. 228/74/P, uwierzytelniona kopia). AKEP, sygn. II 10, s. 1-3.

²⁷ Tamże, s. 3.

Józef Tejchma, który stwierdził, że realizowanie dekretu z dnia 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych odbywa się w trybie postępowania administracyjnego i kończy się wydaniem decyzji przez właściwy organ państwowy. Po wyczerpaniu drogi odwoławczej decyzja taka jest ostateczna i podlega wykonaniu, gdyż Kodeks postępowania administracyjnego w art. 12 określa zasadę stabilizacji decyzji ostatecznych. Oznacza to, że decyzja zachowuje moc obowiązującą do czasu, gdy zostanie jej pozbawiona w trybie i warunkach przewidzianych w ustawie. Zdaniem wicepremiera Tejchmy postępowanie porozumiewawcze, o którym jest mowa w art. 5 ust. 3 wyżej wymienionego dekretu, toczy się poza instancyjnym tokiem postępowania administracyjnego, a ewentualne osiągnięcie porozumienia doprowadziłoby do uchylecia ostatecznej decyzji organu państwowego. Józef Tejchma podkreślił, że wniesienie sprawy do Komisji Wspólnej nigdy nie wstrzymywało wykonania ostatecznych decyzji organów państwowych, a przepis art. 5 ust. 3 dekretu nie określa ani tego kto jest „zwierzchnim organem kościelnym”, ani formy i szczegółowego trybu postępowania. Wicepremier ostatecznie stwierdził, że strona państwowa nadal podtrzymuje propozycję, aby tego typu sprawy były rozpatrywane na podstawie art. 5 ust. 3 dekretu przez dyrektora Urzędu do Spraw Wyznań i sekretarza Episkopatu.²⁸

Prymas Polski odpowiedział Józefowi Tejchmie w sierpniu 1974 r., na wstępie zaznaczając, że pismo od wicepremiera „zawiera wiele nieścisłości i powołuje się na fakty niebyłe, co w konsekwencji spowodowało błędne wnioski postanowie-

²⁸ Pismo. J. Tejchma do kard. S. Wyszyńskiego. Warszawa, 16-03-1974 (N. GTe 095-63/73). AKEP, sygn. II 10. Zob. art. 12, Kodeks postępowania administracyjnego, Dz. U. 1960, Nr 30, poz. 168.

nia²⁹ i nie można się zgodzić z podaną w nim wykładnią art. 5 ust 3. dekretu z dnia 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych, gdyż odrzuca ona postanowienia dekretu, które nakazują ostateczne rozstrzygnięcie rozbieżności w drodze „porozumienia” między zwierzchnią władzą kościelną i państwową. Prymas Polski podkreślił, powołując się na stanowisko zajmowane przez Urząd do Spraw Wyznań, że ten w przeszłości nie kwestionował działalności ani właściwości Komisji Wspólnej.³⁰ Oprócz tego przewodniczący Konferencji Episkopatu Polski stwierdził, że od wejścia w życie wyżej wymienionego dekretu strona kościelna zawsze przyjmowała, iż „zwierzchni organ kościelny” to Konferencja Episkopatu Polski, „która przez swoich przedstawicieli występuje w ramach działalności Komisji Wspólnej Rządu PRL i Episkopatu”.³¹ Taki stan faktyczny dotychczas nie był kwestionowany przez stronę państwową. Natomiast Komisja Wspólna nigdy nie zlecała spraw Pełnomocnikowi Rządu do Spraw Stosunków z Kościołem i Sekretarzowi Episkopatu.³² W zakończeniu pisma kard. Stefan Wyszyński poprosił o ponowne przeanalizowanie kwestii i stwierdził, że „w razie stosowania wykładni, wg której decyzje wojewody odnośnie Kościoła i jego instytucji wydane w I instancji będą traktowane jako ostateczne, Kościół będzie to uważał za dyskryminację potępioną przez Konstytucję i liczne umowy międzynarodowe”.³³

Biskupi na Zebraniu plenarnym Konferencji Episkopatu Polski w końcu listopada 1974 r. zostali zapoznani ze stanowi-

²⁹ Pismo. Kard. S. Wyszyński do J. Tejchmy. Warszawa, 22-08-1974 (N. 2030/74/P, uwierzytelniona kopia). AKEP, sygn. II 10, s. 1.

³⁰ Tamże, s. 1-2.

³¹ Tamże, s. 2.

³² Tamże.

³³ Tamże, s. 3.

skiem władz państwowych, dotyczącym stosowania dekretu Rady Państwa z dnia 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych. Po przeprowadzonej dyskusji w konkluzji stwierdzono, że w obowiązującym stanie prawnym nie można zgodzić się ze stanowiskiem, zgodnie z którym od decyzji wydanych na podstawie dekretu przez wojewodów i prezydentów miast w pierwszej instancji nie przysługuje odwołanie. W imieniu Konferencji Episkopatu Polski takie stanowisko przedstawili kard. Stefan Wyszyński i bp Bronisław Dąbrowski w piśmie z grudnia 1974 r. skierowanym do wicepremiera Józefa Tejchmy.³⁴ Biskupi powtórzyli w nim, że Kodeks postępowania administracyjnego nie dopuszcza rozpatrywania tego typu spraw w jednej instancji, a Konstytucja nakazuje ściśle przestrzeganie prawa obowiązującego w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej.³⁵ W zakończeniu autorzy pisma w imieniu Konferencji Episkopatu Polski poprosili o pouczenie odpowiednich organów władzy administracyjnej, aby w stosowaniu dekretu uwzględniano zasadę dwuinstancyjności.³⁶ Na początku 1975 r. nadeszła odpowiedź od wicepremiera Tejchmy, w której ustosunkował się do pism z sierpnia i grudnia 1974 r. i omówił tryb realizacji przepisu zawartego w art. 5 ust. 3 dekretu z dnia 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych³⁷ i podtrzymał poprzednio prezentowane stanowisko, stwierdzając,

³⁴ Pismo. Kard. S. Wyszyński i bp B. Dąbrowski do J. Tejchmy. Warszawa, 10-12-1974 (N. 2883/74/P, uwierzytelniona kopia). AKEP, sygn. II 10, s. 1-2.

³⁵ Tamże.

³⁶ Tamże, s. 2.

³⁷ Pismo. J. Tejchma do kard. S. Wyszyńskiego. Warszawa, 31-01-1975 (GTe 096-100/75). AKEP, sygn. II 10.

że decyzje wojewodów i prezydentów miast będą traktowane jako ostateczne i nie przysługuje od nich odwołanie.³⁸

Władze państwowe w latach siedemdziesiątych powróciły do wcześniejszej praktyki żądania od kandydatów na stanowiska proboszczów wypełniania kwestionariuszy i przedkładania życiorysów. W piśmie Sekretariatu Konferencji Episkopatu Polski z dnia 21 stycznia 1975 r., skierowanego do Aleksandra Merkera, wicedyrektora Urzędu do Spraw Wyznań, strona kościelna kategorycznie zażądała zaprzestania tego typu praktyk, gdyż jej zdaniem wprowadzanie takich procedur jest pozbawione wszelkich podstaw prawnych. W piśmie wykazano, że w procedurach administracyjnych należy powoływać się nie tylko na Kodeks postępowania administracyjnego, ale także na prawo materialne określające procedury administracyjne w zakresie rozpatrywanych spraw.³⁹ Władze państwowe nie zaprzestały jednak opisanych powyżej praktyk. Już w lutym 1976 r. sekretarz generalny Konferencji Episkopatu Polski wystosował pismo do dyrektora Urzędu do Spraw Wyznań, w którym podał przykłady działania organów administracji państwowej żądających od kandydatów na stanowiska administratorów parafii w procedurze prowadzonej w oparciu o przepisy dekretu z dnia 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych, składania wyjaśnień i zeznań, co było równoznaczne z wypełnianiem kwestionariuszy i przedstawianiem życiorysów. Biskup poprosił dyrektora właściwego urzędu o zrewidowanie stanowiska w przedstawionej sprawie.⁴⁰

³⁸ Tamże, s. 2.

³⁹ Pismo. Ks. F. Gościński do A. Merkera. Warszawa, 21-01-1975 (L.dz. WP.1/A/69/75, uwierzytelniona kopia). AKEP, sygn. II 10.

⁴⁰ Pismo. Bp B. Dąbrowski do K. Kąkola. Warszawa, 28-02-1976 (L.dz. II/7/146/76, uwierzytelniona kopia). AKEP, sygn. II 10. Sekretariat Konferencji Episkopatu Polski zbierał dane z kurii diecezjalnych na temat

Kazimierz Kąkol, odpowiadając sekretarzowi generalnemu Konferencji Episkopatu, udzielił wyjaśnień i podtrzymał wykładnię przepisów prawnych poprzednio przyjmowaną przez organy władzy państwowej oraz stwierdził, że „każde wystąpienie zwierzchniego organu kościelnego w sprawie organizacji lub obsady stanowisk kościelnych jest wnioskiem o wszczęcie postępowania administracyjnego w rozumieniu art. 57 kpa”.⁴¹ Dyrektor Urzędu do Spraw Wyznań podkreślił, że organy państwowe będą nadal żądać od zainteresowanych wyjaśnień, zeznań, dokumentów i innych dowodów, w tym życiorysów, jeśli uznają to za niezbędne do rozstrzygnięcia sprawy, gdyż tego typu działania kwalifikują jako zgodne z obowiązującym prawem.⁴²

Biskup Bronisław Dąbrowski nie zgodził się z argumentacją i wnioskami zawartymi w piśmie dyrektora Urzędu do Spraw Wyznań. W końcu maja tego samego roku, odpowiada-

ilości wniosków kierowanych do władz państwowych o ewentualnych zastrzeżeniach w stosunku do osób, które miały być mianowane proboszczami. Proszono o przytoczenie ilości wniosków w poszczególnych latach od 1971 r. do 1975 r., z wyróżnieniem ilości odpowiedzi pozytywnej i negatywnej. Od 1971 do 1975 r. złożono 2107 wniosków, z tego pozytywnie rozpatrzono 1977, a negatywnie 130. W zebranych informacjach brakowało danych z diecezji mających siedziby w: Gorzowie Wielkopolskim, Łomży, Olsztynie, Opolu, Poznaniu, Przemyślu i Sandomierzu. Ankieta Sekretariatu Konferencji Episkopatu Polski za lata 1971-1975. (bez daty – z przesłaniem danych do dnia 15 maja 1976 r.). AKEP, sygn. II 10; Zestawienie Ankiety dotyczącej stanowisk proboszczów za lata 1971-1975 (bez daty). AKEP, sygn. II 10.

⁴¹ Pismo. K. Kąkol do bpa B. Dąbrowskiego. Warszawa, 25-03-1976 (Nr RK-Ep/2/76). AKEP, sygn. II 10. Zob. art. 57, Kodeks postępowania administracyjnego, Dz. U. 1960, Nr 30, poz. 168.

⁴² Pismo. K. Kąkol do bpa B. Dąbrowskiego. Warszawa, 25-03-1976 (Nr RK-Ep/2/76). AKEP, sygn. II 10, s. 2-3.

jąc, podkreślił, że zawiadomienie przez kurię biskupią o zamiarze mianowania duchownego na określone stanowisko kościelne nie jest „wnioskiem” i nie wymaga „decyzji” oraz nie jest „żądaniem wszczęcia postępowania”, lecz przewidzianym w dekrecie z dnia 31 grudnia 1956 r. aktem jednostronnym, niezawierającym żądania. Sekretarz generalny argumentował, że przepisy kodeksu postępowania administracyjnego w sprawach, w których strona nie występuje z „żądaniem”, nie mogą mieć zastosowania, a tym samym nie można w nich żądać przedkładania życiorysów i wypełniania kwestionariuszy. Takie działania określił jako bezpodstawne i odwołał się do pisma Sekretariatu Konferencji Episkopatu Polski z dnia 21 stycznia 1975 r., które pozostawało bez odpowiedzi. Po ponownej interwencji, podjętej w dniu 28 lutego 1976 r., dyrektor Urzędu do Spraw Wyznań skierował do kurii biskupich enigmatyczną odpowiedź podtrzymującą stanowisko władz państwowych. Sekretarz generalny Konferencji Episkopatu zakończył pismo z końca maja 1976 r. wezwaniem do zaniechania praktyk niezgodnych z dekretem z dnia 31 grudnia 1956 r.⁴³

Jak się wydaje, wyżej opisane, niezgodne z obowiązującym prawem działania władz komunistycznych były nadal kontynuowane. Sekretariat Konferencji Episkopatu Polski w końcu kwietnia 1976 r. zwrócił się do kurii diecezjalnych z prośbą, powołując się na postanowienie 152. Zebrania plenarnego Konferencji Episkopatu, o zbadanie wśród duchowieństwa, czy od kandydatów na stanowiska proboszczów nadal żąda się pisania życiorysów i wypełniania kwestionariuszy przed wydaniem decyzji. Dane miały dotyczyć okresu od 1973 do

⁴³ Pismo. Bp B. Dąbrowski do K. Kąkola. Warszawa, 28-05-1976 (L.dz. II/7/340/76, uwierzytelniona kopia). AKEP, sygn. II 10.

1976 r., a termin nadsyłania odpowiedzi ustalono na dzień 1 czerwca 1976 r.⁴⁴ Z zebranych informacji wynikało, że w okresie prawie trzech i pół roku władze państwowe żądały od kandydatów na stanowisko proboszcza sporządzania życiorysów w ok. 260 przypadkach, a wypełniania kwestionariuszy przez ok. 230 osób⁴⁵.

Podsumowując można stwierdzić, że kwestią sporną między stroną kościelną i państwową była interpretacja art. 5 ust. 3 dekretu z dnia 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych. Strona kościelna nie wyrażała zgody, aby sprawy na podstawie wyżej wymienionego przepisu były rozpatrywane przez dyrektora Urzędu do Spraw Wyznań i sekretarza generalnego Konferencji Episkopatu Polski. Biskupi stali na stanowisku, aby te sprawy rozstrzygano na forum Komisji Wspólnej. W efekcie, w trybie art. 5 ust. 3 dekretu z dnia 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych, władze powierzały ostateczne rozstrzygnięcie spraw wiceprezesowi Rady Ministrów, na co również strona kościelna nie wyrażała zgody, argumentując, że w tych przypadkach nie jest spełniany warunek zawarty w art. 5 ust. 3 dekretu, gdyż nie dochodzi tu do porozumienia zwierzchniego organu kościelnego z Rządem. Władze państwowe często żądały od kandydatów na stanowiska probosz-

⁴⁴ List do Kurii Diecezjalnych Kościoła Katolickiego w Polsce. Warszawa, 29-04-1976 (uwierzytelniona kopia). AKEP, sygn. II 10. Biskupi obradowali w Warszawie na 152. Zebraniu plenarnym Konferencji Episkopatu Polski w dniach 28 i 29 kwietnia 1976 r. Uchwały Konferencji Plenarnych Episkopatu Polski 1946–1989. Wykaz Konferencji Plenarnych Episkopatu Polski. AKEP, sygn. I 0130/III, s. VI 5.

⁴⁵ Ankieta dotycząca żądań od proboszczów wypełnienia kwestionariuszy i pisania życiorysów. Dana za lata 1973-1976 (bez daty). AKEP, sygn. II 10.

czów i administratorów parafii przedkładania życiorysów i wypełniania kwestionariuszy oraz sprawdzały, czy kandydaci prowadzą księgi inwentarza i składają sprawozdania władzom oświatowym z nauki religii, co zdaniem biskupów było niezgodne z obowiązującym prawem.

2.2. Żądanie przez Konferencję Episkopatu uchylenia dekretu z dnia 31 grudnia 1956 r. jako niezgodnego z obowiązującym porządkiem prawnym

W 1974 r. kard. Stefan Wyszyński i bp Bronisław Dąbrowski, w imieniu Konferencji Episkopatu Polski, wystosowali pismo do Prezesa Rady Ministrów, Piotra Jaroszewicza, datowane na dzień 22 sierpnia, powołując się w nim na decyzję Zebrania plenarnego Konferencji Episkopatu Polski. Przedłożenie dotyczyło niezgodności dekretu Rady Państwa z dnia 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych z obowiązującym porządkiem prawnym. Biskupi podkreślili, że dekret jest niezgodny z zasadami prawno-ustrojowymi PRL, a w szczególności z art. 70 ust. 2 Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, gdzie stwierdzono, że Kościół może swobodnie wypełniać swoje funkcje religijne, a wzajemne stosunki winny być oparte na rozdziale Państwa i Kościoła, oraz z postanowieniami Soboru Watykańskiego II i prawem Kościoła powszechnego.⁴⁶ Na podstawie ogólnie przyjętych zasad zaznaczono, że „ślubowanie wierności PRL» obowiązuje tylko osoby zależne służbowo od Pań-

⁴⁶ Pismo. Kard. S. Wyszyński i bp B. Dąbrowski do P. Jaroszewicza. Warszawa, 22-08-1974 (N. 2031/74/P, uwierzytelniona kopia). AKEP, sygn. II 10, s. 1. Zob. Art. 70, ust. 2, Zob. art. 4 i 33 Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej uchwalonej przez Sejm Ustawodawczy w dniu 22 lipca 1952 r., Dz. U. 1952, Nr 33, poz. 232.

stwa”.⁴⁷ Zdaniem strony kościelnej władze państwowe postawiły pod znakiem zapytania aktualność dekretu z dnia 31 grudnia 1956 r., gdyż ciągle odmawiały stosowania i przestrzegania wszystkich zawartych w nim postanowień, a w szczególności art. 5 ust. 3 dekretu, który nakazywał rozstrzygnięcie rozbieżności „w drodze porozumienia zwierzchniego organu kościelnego z Rządem”.⁴⁸ Władze dowolnie interpretowały przepisy art. 7, wbrew art. 2 dekretu, przez rozszerzanie go na stanowiska w administracji kościelnej oraz uchylanie się od zamieszczenia uzasadnienia decyzji odmownych, wbrew postanowieniom art. 99 § 1 Kodeksu postępowania administracyjnego i instrukcji Ministra Szefa Rady Ministrów z 9 września 1953 r. (Nr 7263/53).⁴⁹ Odmawiano też przyjmowania odwołań od decyzji urzędów wojewódzkich wydanych w pierwszej instancji, opierając się na błędnej wykładni przepisu art. 62 ust. 2 ustawy z dnia 25 stycznia 1958 r. o radach narodowych.⁵⁰ Wobec zaistniałego stanu faktycznego, Konferencja Episkopatu Polski zwróciła się z prośbą o podjęcie niezbędnych działań

⁴⁷ Pismo. Kard. S. Wyszyński i bp B. Dąbrowski do P. Jaroszewicza. Warszawa, 22-08-1974 (N. 2031/74/P, uwierzytelniona kopia). AKEP, sygn. II 10, s. 1.

⁴⁸ Pismo. Kard. S. Wyszyński i bp B. Dąbrowski do P. Jaroszewicza. Warszawa, 22-08-1974 (N. 2031/74/P, uwierzytelniona kopia). AKEP, sygn. II 10, s. 2; Art. 5 ust. 3 Dekretu Rady Państwa z dnia 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych, Dz. U. 1957, Nr 1, poz. 6.

⁴⁹ Pismo. Kard. S. Wyszyński i bp B. Dąbrowski do P. Jaroszewicza. Warszawa, 22-08-1974 (N. 2031/74/P, uwierzytelniona kopia). AKEP, sygn. II 10, s. 2. Zob. art. 99 § 1, Kodeks postępowania administracyjnego, Dz. U. 1960, Nr 30, poz. 168.

⁵⁰ Pismo. Kard. S. Wyszyński i bp B. Dąbrowski do P. Jaroszewicza. Warszawa, 22-08-1974 (N. 2031/74/P, uwierzytelniona kopia). AKEP, sygn. II 10, s. 2.

w celu uchylenia dekretu z dnia 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych.⁵¹

Apele i działania Konferencji Episkopatu Polski zmierzające do uchylenia dekretu z dnia 31 grudnia 1956 r. nie odniosły skutku aż do rozpoczęcia zmian ustrojowych w Polsce i wejścia w życie ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej.⁵²

2.3. Żądanie przez Konferencję Episkopatu zmiany treści „ślubowania” składanego przez osoby obejmujące stanowiska kościelne

Przewodniczący oraz sekretarz generalny Konferencji Episkopatu Polski w dniu 22 sierpnia wystosowali drugie pismo do Piotra Jaroszewicza, w którym przedstawili stanowisko biskupów polskich zajęte na 141. Zebraniu plenarnym Konferencji, obradującym w Warszawie w dniach 27 i 28 marca 1974 r., które dotyczyło ślubowania biskupów i księży na wierność PRL: „Konferencja podziela stanowcze zastrzeżenia wiernych przeciwko nadawaniu wymiaru spektakularnego tzw. «ślubowaniom» księży z racji objęcia stanowisk proboszczów w niektórych województwach. Wypowiada się przeciwko składaniu ślubowań, które zaniepokoiły społeczeństwo, gdyż w ten sposób poddaje się w wątpliwość lojalność obywatelską duchowieństwa polskiego, co ma znamiona dyskryminacji. Konferencja uważa, że przepisy, na podstawie których władze państwowe domagają się «ślubowań» powinny być

⁵¹ Tamże, s. 3.

⁵² Zob. Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, Dz. U. 1989, Nr 29, poz. 154.

uchylone, ponieważ zostały wydane w szczególnych warunkach politycznych w Polsce w latach pięćdziesiątych, a nadto są one nie do pogodzenia z postanowieniami Soboru Watykańskiego II, który domaga się, aby Kościół miał prawo obsadzania stanowisk kościelnych samodzielnie – bez ingerencji władz cywilnych”.⁵³ Biskupi wskazali, że elementy zawarte w ślubowaniu występują w innych aktach prawnych, które konstytucyjnie wiążą każdego obywatela, dlatego nie ma potrzeby ich powtarzania. Zastrzeżenia budzi też negatywny wydźwięk ślubowania, co wskazuje na to, że władze uważają duchowieństwo katolickie za element szczególnie niebezpieczny i nieprzewidywalny.⁵⁴ Podkreślono też, że dekret został wydany w szczególnych warunkach politycznych i treści roty nie można zaakceptować, a duchowni nie są w żadnym stopniu zależności służbowej od Państwa.⁵⁵ Przewodniczący oraz sekretarz generalny Konferencji Episkopatu zwrócili się z prośbą „o podjęcie kroków niezbędnych dla uchylecia przedstawionych anomalii, rażących całe społeczeństwo katolickie w Polsce i na świecie”.⁵⁶

W imieniu prezesa Rady Ministrów odpowiedzi udzielił wicepremier Józef Tejchma, pismem z dnia 31 grudnia 1975 r.⁵⁷,

⁵³ Pismo. Kard. S. Wyszyński i bp B. Dąbrowski do P. Jaroszewicza. Warszawa, 22-08-1974 (N. 2032/74/P, uwierzytelniona kopia). AKEP, sygn. II 10, s. 1. Zob. Uchwały Konferencji Plenarnych Episkopatu Polski 1946–1989. Wykaz Konferencji Plenarnych Episkopatu Polski. AKEP, sygn. I 0130/III, s. VI 5.

⁵⁴ Pismo. Kard. S. Wyszyński i bp B. Dąbrowski do P. Jaroszewicza. Warszawa, 22-08-1974 (N. 2032/74/P, uwierzytelniona kopia). AKEP, sygn. II 10, s. 1-2.

⁵⁵ Tamże, s. 3.

⁵⁶ Tamże, s. 4.

⁵⁷ Pismo. J. Tejchma do kard. S. Wyszyńskiego. Warszawa, 31-01-1975 (GTe 096-95/74). AKEP, sygn. II 10. W ostatnim dniu stycznia 1974 r. Józef

który stwierdził: „Rząd Rzeczypospolitej Ludowej uważa, że dekret z dnia 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych (Dz. U. z 1957 r. Nr 1, poz. 6) określa mniej niż minimum niezbędnych uprawnień władz państwowych. Rząd PRL z tych uprawnień nie zrezygnuje”.⁵⁸ Natomiast w sprawie roty przysięgi wicepremier stanął na stanowisku, że „sprawa jej aktualizacji mogłaby być przedyskutowana w celu sprecyzowania w sposób bardziej pozytywny, niż to czyni obecna rota, obowiązków duchownych wobec socjalistycznego ustroju Państwa”.⁵⁹ Do przedstawionego stanowiska władz państwowych odnieśli się kard. Stefan Wyszyński i bp Bronisław Dąbrowski w piśmie z 17 lipca 1975 r., w którym podkreślili, że deklaracja władz o możliwości zmian w treści ślubowania została przyjęta z nadzieją. Jednocześnie zwrócili uwagę na to, że strona państwowa w przedstawionym stanowisku faktycznie nie odniosła się do argumentacji zaprezentowanej przez stronę kościelną.⁶⁰ Podsumowano: „148 Konferencja Plenarna Episkopatu podtrzymała z całą stanowczością postulat całkowitego uchylenia przepisu o ślubowaniach, zakomunikowany już w piśmie z dn. 22.VIII.1974 r. Jego realizacja mogłaby stanowić jeden z użytecznych etapów na drodze

Tejchma skierował do kard. S. Wyszyńskiego dwa pisma. Drugie dotyczyło realizacji przepisu zawartego w art. 5 ust. 3 dekretu z dnia 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych. Zob. Pismo. J. Tejchma do kard. S. Wyszyńskiego. Warszawa, 31-01-1975 (GTe 096-100/75). AKEP, sygn. II 10.

⁵⁸ Pismo. J. Tejchma do kard. S. Wyszyńskiego. Warszawa, 31-01-1975 (GTe 096-95/74). AKEP, sygn. II 10, s. 3.

⁵⁹ Tamże, s. 4.

⁶⁰ Pismo. Kard. S. Wyszyński i bp B. Dąbrowski do J. Tejchmy. Warszawa, 17-07-1975 (L.dz. IV/1/492/75, uwierzytelniona kopia). AKEP, sygn. II 10, s. 1-2.

normalizacji stosunków pomiędzy Kościołem i Państwem”.⁶¹ Mimo podejmowanych prób nie doszło jednak do zmiany treści roty ślubowania aż do uchylecia dekretu z dnia 31 grudnia 1956 r., co nastąpiło dopiero w 1989 r.

Zakończenie

Na początku 1957 r. wszedł w życie dekret Rada Państwa o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych. Ten akt prawny był mniej restrykcyjny w stosunku do osób duchownych Kościoła katolickiego w Polsce od poprzednich uregulowań w tej dziedzinie. Mimo to władze komunistyczne wykorzystywały zawarte w nim normy do kontrolowania działalności duchownych. Temu celowi służyły arbitralne interpretacje przepisów zawartych w dekreście, dokonywane przez Urząd do Spraw Wyznań.

Konferencja Episkopatu Polski w latach siedemdziesiątych konsekwentnie przeciwstawiała się niezgodnym z obowiązującym prawem praktykom władz komunistycznych, dotyczących instrumentalnego wykorzystywania zapisów prawa w zakresie organizowania i obsadzania stanowisk kościelnych, a także wykazywała niekonstytucyjność dekretu z dnia 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych. Działalność organów państwowych skupiała się na dążeniu do utrudniania mianowania na stanowiska probosz-

⁶¹ Tamże, s. 4. 148. Zebranie plenarne Konferencji Episkopatu Polski odbyło się w Warszawie w dniach 26 i 27 czerwca 1975 r. Zob. Uchwały Konferencji Plenarnych Episkopatu Polski 1946–1989. Wykaz Konferencji Plenarnych Episkopatu Polski. AKEP, sygn. I 0130/III, s. VI 5.

czów i administratorów parafii osób, które władze uważały za nieprzychylnie ustrojowi Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej.

Kwestią sporną nadal była interpretacja art. 5 ust. 3 dekretu z dnia 31 grudnia 1956 r. Strona kościelna protestowała przeciw dążeniom władz do rozpatrywania spraw na podstawie wyżej wymienionego przepisu przez dyrektora Urzędu do Spraw Wyznań i sekretarza generalnego Konferencji Episkopatu Polski. Biskupi postulowali, aby te kwestie rozstrzygano na forum Komisji Wspólnej. Przy braku porozumienia władze powierzały ostateczne rozstrzygnięcie tych spraw wiceprezesa Rady Ministrów, co strona kościelna uważała za sprzeczne z prawem, gdyż nie dokonywano tego w drodze porozumienia zawieranego między stroną kościelną i państwową. Organy państwowe przy wydawaniu decyzji o istnieniu zastrzeżeń lub ich braku, co do osób mających być mianowanymi na stanowiska proboszczów i administratorów parafii, często żądały od kandydatów przedkładania życiorysów i wypełniania kwestionariuszy oraz sprawdzały, czy kandydaci prowadzą księgi inwentarza i składają sprawozdania władzom oświatowym z nauki religii, co zdaniem biskupów było niezgodne z obowiązującym prawem. Mimo zabiegów strony kościelnej podejmowanych w latach siedemdziesiątych, nie doszło do uchylecia całości dekretu z dnia 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych ani do zmiany „ślubowania” zamieszczonego w art. 6 tego aktu prawnego.

Streszczenie

Na początku 1957 r. wszedł w życie dekret Rada Państwa z dnia 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych. Ten akt prawny był mniej restrykcyjny

w stosunku do osób duchownych Kościoła katolickiego w Polsce od poprzednich uregulowań w tej dziedzinie.

Konferencja Episkopatu Polski w latach siedemdziesiątych konsekwentnie przeciwstawiała się niezgodnym z obowiązującym prawem praktykom władz komunistycznych, dotyczących instrumentalnego wykorzystywania przepisów prawa w zakresie organizowania i obsadzania stanowisk kościelnych, a także wykazywała niekonstytucyjność dekretu z dnia 31 grudnia 1956 r.

Działalność organów państwowych skupiała się na dążeniu do utrudniania mianowania na stanowiska proboszczów i administratorów parafii osób, które władze uważały za nieprzychylne ustrojowi Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Przy wydawaniu decyzji o istnieniu zastrzeżeń lub ich braku, co do osób mających być mianowanymi na stanowiska proboszczów i administratorów parafii, władze często żądały od kandydatów przedkładania życiorysów i wypełniania kwestionariuszy, co zdaniem biskupów było niezgodne z obowiązującym prawem. Mimo zabiegów strony kościelnej podejmowanych w latach siedemdziesiątych, nie doszło do uchylecia całości dekretu z dnia 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych, ani do zmiany „ślubowania” zamieszczonego w art. 6 tego aktu prawnego.

Summary:

At the beginning of 1957, the Decree of the State Council of 31 December 1956 on creating and filling church positions came into force. This decree was less restrictive towards the clergy of the Catholic Church in Poland than the previous regulations in this matter. In the seventies, the Po-

lish Episcopal Conference consistently opposed unlawful practices of the Communist authorities regarding the creation and filling of church positions, as well as repeatedly showed the unconstitutionality of the Decree of 31 December 1956. The activity of the state bodies focused on preventing the people who were considered hostile to the regime of the People's Republic of Poland from being appointed to the positions of pastors and parish administrators. When issuing decisions on the existence or lack of existence of any objections to people who were to be appointed to the positions of pastors and parish administrators, the authorities often demanded that the candidates submit CVs and fill in questionnaires, which, in the bishops' opinion, was against the law. Despite the efforts taken by the Church in the seventies, the Decree of 31 December 1956 on creating and filling church positions was not repealed, nor was the „Vows” section of the article 6 of this act changed.